

Било где да су настањени, привремено или трајно, својом вољом или стицајем животних околности, Срби су увек у својим мислима и осећањима окренути према свом ужем и ширем завичају. То је сасвим природно и тако је, вероватно, и код других народа. Окренути смо, дакле, према Србији и српским земљама. Већ из те једноставне чињенице да

српска

дијаспора

и

српско расејање,

како уобичајено кажемо, у нашем случају нису једнозначан појам, проистичу и различите околности. Некад повољне, а често и неповољне.

Да будем сасвим прецизан: за Србе расејане широм света матична земља је Србија, али за добар део расељених – нарочито када се има у виду старо исељеништво – матица су и други делови српских земаља. Ту првенствено мислим на Републику Српску, Српску Крајину, подручје старог Хума и Горње Зете, као и све просторе старе Србије са којих је, стицајем историјских околности, исељавано српско становништво.

Неизбрисиви трагови рата

Релативно чести и драматични политички потреси који су минулих година и деценија захватили ове матичне просторе имали су за последицу енормно висок одлив српског становништва у европске и прекоморске земље. Тај неприродни процес принудног исељавања Срба са својих вековних простора имао је посебан интензитет у време (и након) последњег рата и распада „треће Југославије“. Драстичан је пример Српске Крајине у Хрватској, Западне Славоније и делова Далматинске Загоре са којих је протерано целокупно српско становништво, а њихове куће опљачкане, попаљене и у највећем броју разорене.

Тешки погроми над мирним и невиним цивилним становништвом учињени су у Сарајеву, Мостару, Коњицу, околини Сребренице, у градовима и селима Горњег Подриња и на просторима централне Босне. Верско-национални рат у Босни и Херцеговини, међунационалне поделе, сепаратизам, нетрпељивост, мржња, егоизам и друга зла савременог живота на овим просторима подстакли су етничко чишћење до сад невиђених и неслућених размера. До рата 1992. у Сарајеву и његовим предграђима живело је више од 200.000 Срба. По броју српског живља Сарајево је сврставано у исту равну са Новим Садом, а по многима је био други највећи српски град – одмах после Београда.

Сада у старој градској зони федералног Сарајева Срба више практично и нема. Њихове куће и станове, уколико нису били спаљени и разорени, запоселе су муслиманске породице. Налозима високих представника и новим законским актима у Босни и Херцеговини та имовина је касније враћена Србима. Али... Дугогодишњи живот у изгнанству, суморни призори на повратку, суочавање са претњама, подозривошћу сваке врсте, мржњом, шиканирањем, недостатком посла и новца за колико – толико нормалан живот учинили су своје. Преосталу, тешко стечену и лако изгубљену имовину, сарајевски Срби су мењали и продавали у пола цене. Тако су тешког срца, али силом постојећих прилика, одлучили да трајно напусте Сарајево.

Овако суморна слика је и када се посматрају шири простори Босне и Херцеговине. Градови и села у бошњачко-хрватском ентитету, у Федерацији БиХ, немају више обележја мултиетичности. Срби су као избеглице и расељена лица настанили просторе у Републици Српској, Србији или су привремено уточиште нашли у неком од избегличких центара у западним земљама. У ратном вихору Хрвати су се махом пресељавали у западну Херцеговину и Хрватску, тако да сада на источним и централним просторима Федерације БиХ живи углавном муслиманско (бошњачко) становништво.

Спор и неизвесан повратак избеглих и расељених

Анексом седам Дејтонског мировног споразума, као и пратећим законским актима, утврђена је обавеза власти у оба ентитета Босне и Херцеговине да избеглом и расељеном становништву осигурају несметан и безбедан повратак на своја предратна станишта. Да то не би биле само лепе жеље него и реално могуће, било је неопходно организовати обнову ратом опустошених кућа и насеља. А за оно што је порушено, нестало и трајно уништено предвиђена је правична новчана накнада.

Са средствима којима располажу локалне заједнице у Републици Српској и Федерацији БиХ, ове циљеве, иако су означени као стратешки и приоритетни, није могуће остварити у кратким роковима, јер је обим разарања и пустошења био изузетно велики. О томе речито говоре бројке.

Према попису из 1991. године, дакле непосредно пред избијање рата, у Босни и Херцеговини је постојало 1, 207.690 кућа и станова. А у рату од 1992. до 1995. године,

како констатују у Министарству за људска права и избеглице БиХ, пожарима и разарањем захваћено је 451.900 објеката. Од тога је 80 одсто кућа и станова потпуно уништено. Тај рушилачки биланс, како видимо, био је катастрофалан: трајно је уништено више од трећине (37 одсто) укупног предратног стамбеног фонда. Да све буде још и горе, разарање је настављено и по завршетку рата. Тако је после потписивања Дејтонског мировног споразума уништено још око 14.000 кућа и станова, од којих 11.000 на простору Федерације БиХ.

О броју оних који су у време ратних сукоба у Босни и Херцеговини морали да напусте своја огњишта и раселе се на разне стране нема поузданих података. Међутим, према реалним проценама, верује се да је број избеглих и расељених са ових простора већи од милион људи. Да је то и данас, 13 година од завршетка рата у БиХ, актуелан и доста изражен проблем показују званични подаци државних и невладиних органа, удружења избеглих и разних институција.

Према недавно саопштеним подацима, у БиХ се вратило 442.705 избеглица и 572.968 расељених особа. При томе се прецизира да се на просторе Федерације БиХ вратило укупно 736.440 људи, од којих су 387.623 избеглице, а 348.817 расељени. Према тој информацији, у Републику Српску вратило се укупно 257.849 људи, од којих 53.118 избеглица и 204.731 расељених.

Видљиво је да ови бројеви показују знатно већа померања из својих кућа са подручја Федерације БиХ него из Републике Српске. На такав закључак упућује и број захтева за повратак станова. У Федерацији БиХ било их је око 120 хиљада, а у Републици Српској око 90 хиљада.

Тужбама до накнаде уништене имовине

У Босни и Херцеговини, како је већ речено, у ратним сукобима уништен је огроман стамбени фонд. Реч је о хиљадама кућа и станова чија обнова није могућа, јер су потпуно уништени. Тако је Републичко удружење избеглих расељених Републике Српске „Останак“, чије је седиште у Бања Луци, прикупило податке о 13.105 породица које траже надокнаду за уништену имовину. Вредност те имовине, која се углавном налазила у Федерацији БиХ, процењује се на око 2, 5 милијарде конвертибилних марака, односно 1, 25 милијарди евра.

Ко ће им, и када, то надокнадити? На то питање још нема поузданог одговора.

У Регионалном удружењу избеглих и расељених Семберије у Бијељини прикупљено је и обрађено око 3.500 тужби људи који настоје да се судским путем, када не може другачије, обештете за уништену и трајно изгубљену имовину. Одштетни захтеви крећу се у распону од 50.000 до 500.000 конвертибилних марака.

У Удружењу избеглих се надају да ће се ревизијом Стратегије БиХ за провођење Дејтонског мировног споразума коначно наћи решење и за обештећење прогнаних и расељених, чиме би се убрзао њихов повратак на стара огњишта, у завичај.